1997, ANY MARCH? NOVES DADES SOBRE EL NAIXEMENT D'AUSIÀS

A M. Carmen Llorca Pizá, pel seu amor als que ja no hi són. Pel seu «cor d'acer, de carn e fust» ausiasmarquià.

Quan, dins de l'anomenat «1997, Any March», nosaltres vàrem guanyar el concurs convocat pel Consell Valencià de Cultura per a la realització d'una investigació sobre Ausiàs March i el seu temps, decidírem tant amalgamar les dades biogràfiques ja conegudes amb altres de tipus històric i cultural sobre la València del segle XV, com aportar nova llum arxivística a la vida del més gran líric medieval valencià.[1]

El llibre resultant, *Ausiàs March i la València del segle XV (1400-1459)*, es publicarà pel Consell Valencià de Cultura aquest mateix any 1997 i conté nombroses dades ignorades sobre el més il·lustre literat valencià del XV: des d'una nova data per al seu naixement fins a la localització d'un testament del nostre poeta datat el 1419; des del seu darrer i perdut testament del 4 de novembre de 1459 fins als desconeguts i rics inventaris de béns dels seus pares; des de les troballes dels testaments de Pere March *lo prohom*, del corresponent al poeta Pere March i de la darrera voluntat d'Elionor Ripoll fins a l'establiment d'una biografia completa de Joana Escorna; des dels càrrecs palatins d'Ausiàs fins als seus empresona-

1. Reproduesc el text de la ponència que vaig pronunciar a la Universitat Jaume I de Castelló el 10 de novembre de 1997 després d'incorporar, lògicament, les corresponents notes explicatives i d'afegir la transcripció d'alguns dels documents esmentats. Aquesta ponència s'inscriu dins del projecte d'investigació GV-3110/95 de la Facultat de Filologia de la Universitat de València.

ments; des de la nova localització de la casa del poeta a València i de la seua tomba fins a les vicissituds del senyoriu de Beniarjó després de la mort d'Ausiàs; des de l'establiment dels lligams familiars entre Ausiàs March i el lletraferit Joan Roís de Corella fins a l'aparició de noves dades sobre les vies d'introducció de l'ausiasmarquisme en la cort de Navarra; des de les *interessades* actuacions del poeta quant als seus matrimonis fins a l'establiment de la seua relació familiar amb Martí Joan de Galba –l'*editor* del *Tirant lo Blanch* i posseïdor d'un manuscrit de poesies marquianes–, etc.

Avui, dins el marc d'aquest Simposi Internacional «Ausiàs March i el món cultural valencià del segle XV», comunicaré alguns dels resultats de la investigació encarregada pel Consell Valencià de Cultura.[2] Anys enrere (Chiner 1993), ja vaig donar a conèixer diversa documentació arxivística i arguments que, en la nostra opinió, mostraven que Ausiàs havia nascut a la ciutat de València. Ara, tornarem de nou sobre aquests documents i posarem a l'abast de tothom d'altres que confirmen el seu més que probable naixement a la ciutat del Túria però no el 1397 sinó l'any 1400. En un primer moment ens ocuparem del lloc del natalici i, després, de la data.

Si hi ha cap autor de la nostra literatura medieval l'origen del qual haja suscitat una vella i aferrissada polèmica, aquest és Ausiàs March.

Queixant-se de l'escàs interés dels valencians per les obres dels seus autors, ja Onofre Almudéver, en la seua *Epístola proemial* al *Procés de les olives* (València, 1561), afirmava de les obres d'Ausiàs March que, essent aquest valencià, «los cathalans lo s·an volgut aplicar» (Ribelles 1915: 264). Posteriorment, la historiografia valenciana dels segles passats –Escolano, Ximeno, Rodríguez, Just Pastor Fuster, etc.– considerava l'immortal poeta nascut al regne de València i, fins i tot, a la mateixa ciutat del Túria. Els arguments

2. Atés que el nostre llibre es publicà el mes de desembre de 1997, les referències que avui en fem en aquesta publicació corresponen a les planes de l'edició feta per la institució cultural valenciana esmentada (Chiner 1997).

d'aquests erudits es reduïen, fonamentalment, a alguns versos ausiasmarquians i a esmentar, enfront de la *catalanitat* del poeta, diverses edicions de les seues obres i testimonis que el feien cavaller valencià:

> – Segun nuestra obligacion, no teniamos que observar otro; pero porque no se nos acuse, que el silencio propio, es consentimiento del sentir ageno, harèmos detencion, en tres puntos, importantissimos, è inescusables.
>
> Sea el primero, dezir Escolano, en la Par. 2. fol. 1698.
>
> Los Catalanes, llamam à Ausiàs March, Catalàn, por haver escrito, sus profundos, y levantados, conceptos, en Lengua Lemosina; y por traer su origen de allà. Pero no puede tener duda, que fuè su nacimiento, en Valencia, y de Padres Valencianos; segun que èl mismo lo confiessa, en el Cantico Octavo de la Muerte. Estancia primera (fol. 197. buelta, conforme la Impression del 1560.) donde remata con este Pareado:
>
> La velledat, en Valencians, mal prova,
> è no sè Yo, com faça Obra Nova!
>
> Esto es:
>
> Si en Valencianos la vejez mal prueva
> no sè Yo, como hazerme Cosa Nueva!
>
> Demàs que lo rezan muchos Papeles, de aquel tiempo; lo confirma, que los Lugares, de Beniarjò, y Pardinas, en este Reyno, eran suyos.... No menos se saca de la Letura de su Vida, etc...
>
> Montemayor, repetidas vezes, le intitula Cavallero Valenciano[3] (Rodríguez 1747: 70).

3. Si bé hom podia pensar que la referència a «su nacimiento en Valencia» es refereix al conjunt de l'antic regne i no únicament a la ciutat de València, el fet de no posar la postil·la «en este Reyno», introduïda en parlar de Beniarjó i Pardines, exclou, en certa manera aquesta possibilitat.

> – Sobre la naturaleza de este Cavallero [*Ausiàs March*] se ha escrito con mucha variedad, haciendole unos Catalàn, y otros Valenciano; pero à mas de que èl mismo dice con bastante expression aver sido Valenciano, pues en el Cantico octavo de la Muerte escrive de si propio:
>
> La velletat en Valencians mal prova,
> è no sè yo com faça Obra nova
> (Ximeno 1747: 41).
>
> – [*Ausiàs March*] Fue caballero valenciano, y aunque se ignora el año fijo de su nacimiento, se sabe que nació en Valencia, y que floreció en tiempo de D. Alonso V de Aragon: ademas de las pruebas que de ello nos dà Ximeno en el lugar citado, lo demuestra plenamente nuestro fecundísimo poeta Vicente Mariner en la traduccion latina de sus obras, y prólogo que precede (Fuster 1827, I: 24).

L'any 1912, A. Pagès, en la seua clàssica biografia del poeta, deia respecte al lloc de naixença d'Ausiàs March (Pagès 1912: 54):

> C'est Gandie où Auzias March nait, vers 1397 [...]. Aucun texte n'affirme expressément que notre poète a vu le jour à Gandie. Mais ses parents y étaient installés à l'époque de sa naissance [....] Si donc il se nomme valencien dans une de ses dernières poésies:
>
> La velledat en Valencians mal prova
> e no sé com yo fassa obra nova,
> (CXII, 9-10)
>
> c'est qu'il est né dans le royaume de Valence e valencien par cela même ou qu'habitant la ville de Valence vers la fin de sa vie, au moment où il écrit ces vers, il a pu considérer comme sa seconde patrie.

Si bé, com el mateix Pagès diu, «aucun texte n'affirme expressément que notre poète a vu le jour à Gandie», les documentades i lògiques argumentacions d'aquest investigador tancaren, momentàniament, la polèmica sobre el seu naixement català o valencià. L'any 1933, el debat va ser obert de nou per R. Carreras i Valls en sostenir que el poeta Ausiàs March no era el cavaller valencià, sinó un homònim parent seu barceloní (Carreras 1933: 309-332). Una pretensió que va provocar fortes protestes d'especialistes com F. Almela y Vives o Martí de Riquer. El mateix A. Pagès, segons un text reproduït per Sánchez Gozalbo, escrigué, referint-se a aquesta petita polèmica: «Il y a là un curieux épisode de la vieille rivalité qui anime, pour la plus grande gloire de l'Espagne, ces deux vaillantes cités de la côte méditerranéenne, Barcelone et Valence» (Sánchez 1935: 97).[4]

En breu, la controvèrsia va ser resolta a favor del regne de València i, més concretament, de Gandia, segons els arguments exposats per Pagès, si bé alguns investigadors, com Fullana o Ferraté, donen una certa possibilitat, respectivament, al Genovés i a Beniarjó. Beniarjó, segons Ferraté, perquè «en tots dos llocs tenia casa el seu pare» (Ferraté 1985: 6) i el Genovés, segons Fullana, perquè la mare d'Ausiàs «era hija de los señores de este lugar, y si tenemos en cuenta la costumbre de muchas mujeres casadas de trasladarse, cuando no media grande distancia, a la residencia de sus propios padres, en los días y hora de gracia para ser asistidas de sus madres, no parecerá desprovista de todo fundamento

4. Alguns dels articles i estudis nascuts del «nou» debat són Pagès 1934 i 1935. A. Sánchez Gozalbo (1935: 96-104) reprodueix els treballs publicats dins *Mirador* sobre aquesta disputa per F. Almela y Vives (1934), R. Carreras i Valls (1934 i 1935) i M. de Riquer (1935). Aquest darrer investigador barceloní afirmava: «la suposició llançada per R. Carreres Valls.... segons la qual el poeta Auzàs March no és el cavaller nat a València, sinó un parent seu fill de Barcelona o d'Aramprunyà, és de gran transcendència en la nostra història literària perquè, si fos certa, derrocaria un concepte mai no discutit» (Riquer 1935 *apud* Sánchez 1935: 99-100). Pense que el seu «nat a València» ha d'ésser entés dins d'aquesta controvèrsia, és a dir, com a referit al conjunt de l'antic regne de València i no exclusivament a la ciutat. Així ho demostra el fet que, en les seues obres posteriors, considere Gandia com a probable lloc de naixença del poeta: «Ausias nasqué segurament a Gandia el 1397» (Riquer 1972: 87); «No se sap amb seguretat l'any ni el lloc de naixença d'Ausias March; encara que és molt versemblant que s'esdevingués vers el 1397 i a Gandia» (Riquer 1964: 472).

esta indicación» (Fullana 1935-36, XVII: 136). Ara sabem, d'acord amb la nova documentació descoberta, que Elionor de Ripoll, mare d'Ausiàs, no era filla ni néta del senyor del Genovés tal i com es pensava i s'acceptava des de 1778 (Chiner 1997: 183-194).[5]

A banda de Carreras i Valls, des de l'any 1912 –data de l'estudi biogràfic fet per Pagès–, cap investigador havia posat en dubte les dades aportades per aquest erudit francés fins que, el 1993, nosaltres vàrem publicar diversa documentació arxivística desconeguda que, en la nostra opinió, mostrava que Ausiàs havia nascut, molt probablement, a la ciutat de València (Chiner 1993a).

La referida documentació arxivística publicada anys enrere és un procés incoat el 1458 davant el lloctinent del Governador del regne de València, per «Elionor, muller de l'honorable En Francesch de Vilanova contra l'onorable mossén Ausiàs March, cavaller, [...] En Pere March, fill il·legítim de aquell, e contra Cosaudet, Eça, Cosaudo, Ulcey, Alpich, Benuife Alfaqui, Humy Calemet».[6]

La denúncia contra Pere March, els moros del lloc de Beniarjó i el poeta, «home de molt honorable linyatge com sia cavaller e de

5. Elionor de Ripoll pertanyia a la branca de la família Ripoll ennoblida i va nàixer entre 1359 i 1364. Era filla de Pere de Ripoll i de Jaumeta de Constantí i neboda del conseller reial Berenguer Ripoll, camarlenc de Pere el Cerimoniós el 1372 i senyor d'Alcàntara, que adquirí el 1356 el primer censal de la ciutat de València. A banda de Berenguer, el pare d'Elionor havia dues germanes –Joana i Gerarda, esposa de Gil Martínez d'Uncastillo– i un altre germà, Bernat de Ripoll, que cal identificar amb el famós vicealmirall del regne de València en època de Pere el Cerimoniós i del qual el rei deixà memòria a la seua *Crònica*. El seu besavi patern s'anomenava Pere i el seu avi Berenguer de Ripoll. Elionor morí el 24 d'agost de 1429 després d'haver testat el 4 d'agost d'aqueix mes i any. Per a més informació sobre la mare d'Ausiàs March i la família Ripoll, *vid*. Chiner 1997: 171-194 i 216-218.

6. Arxiu del Regne de València (ARV), *Governació*, núm. 4260, mà 1ª, f. 9 r. Elionor era filla de Lluís Folqués i es va casar al voltant de 1450 amb Francesc de Vilanova qui, en la seua opinió, «és stat e és honrat home, com sia fill del noble En Manuel de Vilanova, lo qual és noble home e de noble linyatge e lo dit En Ffrancesch de Vilanova haia viscut e visqua honradament e com a home honrat sens haver fet o fer fahena de ses mans, ans vivint en la forma e manera que honrats hòmens acostumen e deuen viure» (ARV, *Governació*, núm. 4260, mà 1ª, f. 9 r.). Manuel de Vilanova bescanvià lletres de batalla l'any 1430 amb Galceran Martorell, germà de l'autor del *Tirant lo Blanch* i futur cunyat d'Ausiàs March (Chiner 1993b: 49-57; Riquer 1964: 633). Per a més detalls sobre aquest procés i sobre la brega entre Vilanova i March, *vid*. Chiner 1997: 264-295 on tractem el tema d'Ausiàs March i les «bandositats» valencianes.

linyatge militar antich e molt notable», en paraules d'Elionor de Vilanova,[7] naix, segons el procés, d'una vella disputa amb Ausiàs March que havia procedit contra un moro vassall de Vilanova anomenat Alí Francolí.[8] El poeta, prossegueix la demandant, mostrant la seua mala voluntat i «haver odi e iniquitat vers e contra» Francesc de Vilanova «aquell dit mossén Ausiàs March scriví una letra al noble N'Anthoni de Vilanova, procurador general en lo condat d'Oliva, la qual era e és de malcontentament que lo dit mossén Ausiàs havia del dit En Francesch de Vilanova e de menaces contra lo dit En Francesch de Vilanova scrivint-li lo dit mossén Ausiàs per les paraules formals següents: En Vilanova·s plevex massa de mi atrevint-se de hun acte aprés altre vehent que yo li sofir e no sab, perquè encara ho sabrà, per què lo y sofir e, açò sens dupte, la vellea és causa de menyspreu e a ell açò li fa atrevir en mi. Mas yo li faré mudar lo compte o no·m caldria exir en les places».[9]

Dies després de trametre aquesta lletra, al mes de desembre de 1456, Ausiàs i Francesc, acompanyat de Francolí, coincidiren a Gandia en presència dels cavallers Guillem i Lluís de Vich. Segons la seua esposa, Vilanova, tenint voluntat «de viure pacíficament, dix e fon hoyt dir lo dit En Ffrancesch de Vilanova al dit mossén Ausiàs March, moltes paraules bones, pacífiques e honestes... prometent lo dit mossén Ausiàs, en la sua fe de cavaller, al dit En Ffrancesch de Vilanova que no li calia duptar de res ell e lo dit Alí Francolí d'ell ni res del seu, ans segurament se·n podien tornar a ses cases, presents los dits magnífichs mossén Guillem e mossén Luis de Vich e altres que allí eren...».[10] Malgrat això, segons les in-

7. ARV, *Governació*, nº 4260, mà 1ª, f. 9 r. Sense excloure la possibilitat de Joan, si tenim en compte que Pere March era així mateix il·legítim, també podria identificar-se hipotèticament aquest amb el fill bastard del poeta esmentat en «la lletra fent so de batalla» tramesa a Francesc de Vilanova.

8. És possible que aquest siga també el motiu originari dels esdeveniments narrats a la «lletra fent so de batalla».

9. ARV, *Governació*, núm. 4260, mà 1ª, f. 9 r. Segons Elionor, aquesta lletra era autògrafa d'Ausiàs March i fou tramesa a Antoni de Vilanova.

10. ARV, *Governació*, núm. 4260, mà 6ª, f. 8 r.

formacions donades en el procés, Ausiàs envià de Gandia a Beniarjó dos moros vassalls seus, Benife Alfaquí i Calemet Moratell. Havien de dir a Pere March que, amb uns quants vassalls –entre ells els esmentats Casaudet,[11] Eça, Cosaudo, Ulcey i Alpich–, isqués al camí dels desprevinguts Vilanova i Francolí «quant se·n tornarien a Rafalcofer per de [*sic*] matar o greument dampnificar aquells».[12] Fortament armats, els varen agafar ja dins del comtat d'Oliva, on Vilanova era lloctinent del procurador general del comtat, i feriren aquest en una «cuixa d'una treta ab erba», de què estigué a punt d'expirar, segons Elionor de Vilanova.[13]

La demandant sol·licità la presó dels participants d'acord amb els delictes comesos.[14]

Martí de Riquer, ens parla d'una lletra «fent so de batalla» d'Ausiàs March contra Francesc de Vilanova que, com aquest investigador fa (Riquer 1964: 481), cal situar en aquest context:

> En una data no precisada de l'any 1457, Ausiàs March en nom d'un fill seu bastard (possiblement Joan), tramet al bastard Francesc de Vilanova una «lletra fent so de batalla». El poeta, que per raó d'ésser cavaller no pot desafiar un bastard, ho fa fer al seu fill, el qual, precisament, tenia raons per a sentir malvolença envers Francesc de Vilanova. El fill del poeta justificà el seu repte amb el mots següents: «Aprés que vós e jo haguem paraules d'amistat, tals que les darreres foren dient a mi: –Adéu siau–, e jo a vós: –Via en bon'hora–, sense pus me sou eixit a l'encontre ab passats vint-e-quatre hòmens, sabent que jo era ab quatre moros. E veent lo gran avantatge que havieu de mi, vengués per fer-me lo major dan o vergonya que fer poguésseu, segons l'acometiment e lo loc on me cometés, com sia estat en terra de mon pare», i li proposa que triï o

11. Aquest moro és anomenat «Cosaudet» a l'inici del procés.
12. ARV, *Governació*, núm. 4260, mà 6ª, f. 8 r.
13. ARV, *Governació*, núm. 4260, mà 6ª, f. 8 rv.
14. ARV, *Governació*, núm. 4260, mà 6ª, f. 8 v.

> bé «bando», o sia guerra privada de deseiximents, o batalla singular, que es podrà dur a terme sense que calgui cercar-ne jutge, o sia la solució de la lluita clandestina i amb pocs testimonis.

Durant el procés criminal Ausiàs va ésser empresonat. En un moment donat, el procurador judicial de March va demanar, davant el lloctinent del governador, que la denúncia contra el poeta fóra tramesa al justícia criminal de la ciutat de València ja que el lloctinent no era la instància judicial competent adduint que «lo dit mossén Ausiàs March sia ciutadà de la present ciutat e ha son domicili propi e cap major dins la dita ciutat e, consequenter, és de for de l'honorable justícia en lo criminal, lo qual és jutge ordinari e pertany conèxer de la dita que·s diu denunciació e, per consegüent, jutge competent segons fur del present regne».[15] El procurador judicial d'Elionor de Vilanova replicà l'excepció del demandat i adduí, entre d'altres raons per les quals Ausiàs i el seu fill no podien acollir-se a la jurisdicció del justícia criminal de la ciutat de València, que el poeta i el seu fill eren «de la vila de Gandia o del ducat de Gandia e són nats, eo, almenys, lo dit mossén Ausiàs March és nat en la dita vila de Gandia o dins los térmens generals del dit ducat de Gandia».[16]

Posteriorment, Pere de Muntalbà, procurador d'Ausiàs, es reafirmà a València, en la seua anterior petició de *fori declinatoria* i exposà una contundent contrarèplica on, en un dels seus arguments, exposa que:

> Lo dit mossén Ausiàs March és fill de l'honorable, quondam, mossén Pere March, cavaller, e de la honorable Na Lionor, muller d'aquell. Lo qual dit mossén Ausiàs March nasqué dins la present ciutat [*de València*] e és stat nodrit e criat en aquella e, consequenter, és natural e ori-

15. ARV, *Governació*, núm. 4260, mà 6ª, f. 10 r.

16. Totes les al·legacions exposades per Vicent Erau es localitzen en ARV, *Governació*, núm. 4260, mà 6ª, ff. 10v-11r.

> ginari de la present ciutat e per natural e originari de aquella és hagut, tengut e reputat per tots los conexents aquell.[17]

Si bé aquest testimoniatge referent a València és clar i taxatiu, hom podria sospitar que, en ésser una declaració judicial, el procurador del poeta, i per tant el mateix Ausiàs, menteix per tal d'eludir la justícia. Diferents motius ens permeten rebutjar aquesta sospita i considerar la informació donada com a vertadera:

–En primer lloc, res no impedeix que, amb el seu marit o Elionor sola, la mare del poeta hagués pogut habitar momentàniament a València quan va nàixer el futur poeta.

–En segon lloc, per a pertànyer a la jurisdicció del justícia criminal de València, fet demanat per Ausiàs, aquest únicament havia de demostrar que hi residia.[18] A més a més, el poeta només diu on va nàixer quan Elionor de Vilanova rebat la seua primera afirmació d'habitar a València –«lo dit mossén Ausiàs March sia ciutadà de la present ciutat e ha son domicili propi e cap major dins la dita ciutat»– adduint, entre altres coses, el seu possible naixement a Gandia o al seu ducat. Per altra banda, l'aparició del justícia criminal com a jutge d'aquest procés, ensems amb el lloctinent de governador, demostra que la tesi d'Ausiàs i els arguments adduïts foren admesos.

–En tercer lloc, enfront de la inseguretat mostrada per Elionor de Vilanova –«mossén Ausiàs March és nat en la dita vila de Gandia o dins los térmens generals del dit ducat de Gandia»– el

17. ARV, *Governació*, nº 4260, mà 6ª, f. 12 r.

18. «Cada ciudad o villa de realengo tiene su propio Justicia ejerciendo su jurisdicción en el término de aquella, sin embargo el Justicia Criminal de Valencia también es el juez ordinario del *hinterland* ciudadano: su jurisdicción alcanza a todo el territorio comprendido entre Sagunto, Olocau, Chiva, Buñol, Turís, Montserrat, Alzira y Cullera e incluso cien millas dentro del mismo mar. Estas villas comprendidas en el término de la ciudad, junto con su propio Justicia, dependen o están bajo las órdenes del Justicia Criminal de la ciudad» (Narbona 1990: 32). Sobre aquest punt, *vid*. Roca 1992, 109. El terme jurisdiccional de la ciutat de València és al Fur I-I-2 (*Furs de València* 1980: 109). La lectura d'aquest fur mostra que les poblacions esmentades per Narbona no pertanyen al terme de la ciutat. Com em va fer veure el professor Rodrigo Lizondo, aquestes localitats constitueixen, segons la legislació foral, els límits exteriors del terme de València.

poeta és extremament precís –«lo qual dit mossén Ausiàs March nasqué dins la present ciutat [*de València*] e és stat nodrit e criat en aquella e, consequenter, és natural e originari de la present ciutat e per natural e originari de aquella és hagut, tengut e reputat per tots los conexents aquell».[19] Elionor ni tan sols intentà respondre a aquest argument.

–Per últim, existeix un testimoniatge posterior i diferent del d'Ausiàs d'aquesta naixença a la ciutat del Túria. El de Lluís Carròs de Vilaragut, batlle general de València, qui, en un manuscrit copiat per Jeroni Figueres a València el 1546 sota la seua direcció, escriví el primer pròleg biogràfic del nostre poeta i el dedicà a la senyora Àngela Borja i de Carròs de Vilaragut.[20] D'aquest pròleg, Pagès (1912-14, I: 28-29) afirma:

> les notícies biogràfiques que·ns ofereix aquest prefaci, no són desgraciadament ni gaire nombroses ni gaire noves. Luís Carroz de Vilaragut, que essent batlle de València, quan no havien passat cent anys després de la mort d'Auzias March, hauria pogut interrogar els descendents del poeta i consultar els documents públichs, no sembla pas haver-se lliurat a profundes observacions, malgrat una al·lusió que fa a un acte notarial i a papers de la batllia general. Se contenta de dir que «fonch cavaller valencià, nat y criat en la ciutat de Valencia, de origen y descendencia dels Marchs, cavallers cathalans de antica y honrosa prole, fill de Mossen Pere March, y de Elionor Ripoll».[21]

19. És significatiu que, com a argument jurídic sostenidor de la seua afirmació, Ausiàs adduí els possibles testimoniatges de «tots los conexents aquell».

20. Per a les diverses notícies d'aquest manuscrit, on s'establí de nou el text de les obres d'Ausiàs March, seguim P. Bohigas 1952: 158 i A. Pagès 1912-14, I: 28-31. Segons aquests autors, el manuscrit es troba a Madrid, Biblioteca Nacional, ms. 3695 i és, després del manuscrit «D» –Madrid, Biblioteca Nacional, ms. 2985–, el que comprén un nombre d'obres més elevat. Fou utilitzat en l'edició de Joan de Resa, del 1555, i en la traducció de Jorge de Montemayor.

21. Malgrat de censurar la falta, al seu entendre, d'investigació de Vilaragut en fonts directes –família, documents administratius, etc.–, la menció concreta d'un acte notarial per aquest va permetre a Pagès trobar una escriptura notarial referida a una casa del poeta a València (Pagès 1912-14, I: 28-29). Per altra banda, de la lectura íntegra del pròleg d'aquest manuscrit, del corresponent comentari de Pagès, de les encertades precisions de Martí de

Al meu entendre, la frase copiada per Pagès i redactada per Lluís Carròs de Vilaragut –«fonch cavaller valencià, nat y criat en la ciutat de Valencia»– és un clar ressò de la dita pel procurador d'Ausiàs –«mossén Ausiàs March nasqué dins la present ciutat (*de València*) e és stat nodrit e criat en aquella». Aquesta suposició nostra pot ser correcta si pensem que el procés criminal entre Elionor de Vilanova i Ausiàs March va poder ésser utilitzat com a font d'informació per un batlle general amb possibilitat de consultar documents públics i que, com ell mateix diu, «(*Ha*) legit, vist y regonegut molts libres antichs scrits de mà per los contemporals ab lo dit auctor» (Pagès 1912-14, I: 30).[22]

Si bé ara coneixem algunes dades que matisen alguns dels arguments donats en el nostre article de l'any 1993 –les capitulacions matrimonials varen ser establertes a València però no pels futurs esposos sinó per uns procuradors seus; la mare d'Elionor de Ripoll el 1379 ja era morta i, per tant, no es traslladà a València per infantar al costat de sa mare (Chiner 1997: 171-174), etc.–, donem a conèixer un document que, lligat amb les informacions proporcionades pel procés amb Vilanova, reforça, pensem, el seu probable naixement a València. A més, és un testimoniatge que podríem qualificar de «neutre», és a dir, sense els possibles interessos processals –en la nostra opinió inexistents– que algú podria al·legar en contra del possible naixement valencià adduït pel procurador judicial del poeta. Aquest document és un jovenívol testament d'Ausiàs March fet a Gandia el 24 de juliol de 1419, immediatament abans d'incorporar-se a les expedicions militars del Magnànim (Chiner 1997: 253-254):[23]

Riquer als judicis de l'investigador francés (Riquer 1964: 500) i, fins i tot, d'acord amb les noves dades documentals localitzades, pensem que les notícies biogràfiques oferides pel batlle general del regne són més encertades del que hom creia.

22. Si bé, com afirma Pagès, la frase es refereix al fet que Vilaragut va tenir entre les mans còpies i edicions antigues de les obres marquianes (Pagès 1912-14, I: 30), el fet que aquest batlle esmente un acte notarial i papers de la batllia general demostra que no tan sols va consultar poesies sinó que també va portar a terme una certa recerca.

23. Aquest important document es troba a l'Arxiu Històric Nacional (AHN), *Osuna*, llig. 1305, núm. 5, not. Guillem Ferrer. El protocol referit presenta un estat pèssim de conservació

En nom de nostre senyor Déus Jhesú Crist e de la sua divinal gràcia de la qual tot bé proceeix. Considerat que totes les coses mundanals són trespassables e al·lenegables, e algú en carn posat a la mort corporal scapar no pot com aquella, segons sa natura, en res no fall ne perdona a gran ne a poch, a vell ne a jove, a rich ne a pobre, emperamor d'açò yo, N'Ausiàs March, donzell fill quondam del molt honorable mossén Pere March, cavaller habitador de la vila de Gandia, stant sà de cors e de pensa, en mon bon seny e memòria éntegra e paraula manifesta e sanitat, rovocan, cassan, irritan e anulan tots e qualsevol testaments, codicils e altres derreres voluntats per mi feyts e fetes tro en lo present dia de huy ara, de nou, faç e ordene aquest meu derrer testament e la mia derrera voluntat. En lo qual pose e marmessors meus elegesch e de aquest meu derrer testament execudors, ço és, los honorables En Johan de Monpalau, donzell habitant de la vila de Gandia, e madona Elionor Ripoll, muller quondam del dit molt honorable mossén Pere March, absents axí com si fossen presents, abduy ensemps e cascú per si e per lo tot, als quals don licència e plen poder de demanar, reebre e recobrar, deffendre e emparar, totes e sengles béns e drets meus e de aquelles causes vendre e alienar per lur pròpria persona auts licència de cort, justícia, official o de altre qualsevol persona no requesta ni demanada que basten a complir aquest meu derrer testament, segons davall per mi és manat e ordenat. E açò, puxen fer los dits meus marmessors sens càrrech d'ells e de lurs béns e si lo dit En Johan de Monpalau no volrà ésser marmessor [...], la dita marmessoria vull e man que sia la dita mare mia, segons dejús és per mi declarat e ordenat.

E primerament, vull e man que dels béns meus me sia feta la mia sepultura, anniversari e capdany bé honradament e complida, a coneguda dels dits meus marmessors e que·ls dits meus marmessors facen e puxen fer per la mia

i es troba classificat com del notari Guillem Francés en el fons Osuna de l'Arxiu Històric Nacional. Una versió resumida d'aquest testament la trobem en un rebedor del mateix Guillem Ferrer (AHN, *Osuna*, llig. 1305, núm. 11).

ànima aquell[...] bé, quaritat e almoynes que·ls plaurà e ben vist los serà a lur càrrech e bona coneguda.

Item, vull e man que·ls dits meus trelladen e puxen trelladar e fer trelladar lo meu cors de lla on serà e, aquell, liuren e pusquen liurar a ecclesiàsticha sepultura en aquell loch on se volran e a ells plaurà a lur bona coneguda, si ferho volran eo acordaran e no en altra manera.

Tots los altres béns e dites [*sic*] meus mobles sehents e semovents, on se vulla sien e a mi pertanguen [...] pertànyer puxen e deien luny o prop per qualsevol causa, títol, manera o raó do, leix e jaquesch a la dita honorable madona Elionor de Ripoll, mare e marmessora mia. E aquella dita honorable madona Elionor Ripoll hereua mia pròpria e universal faç e instituesch per dret [...] institució a fer dels dits béns e drets meus a totes ses pròpries voluntats axí com de cosa sua pròpria.

Aquest es lo meu derrer testament e la mia derrera voluntat lo qual e la qual vull que valla per dret de mon derrer testament e de la mia derrera voluntat o per dret de codicils o de testament nuncupatiu [...] fur e ley, privilegi e constitució que mils valer puxa e obtenir fermetat.

Açò fon fet en la vila de Gandia a XXIIII dies del mes de juliol en l'any de la Nativitat de nostre Senyor mil CCCC denou.

Sen † yal de mi, Ausiàs March dejús dit, qui lo present meu derrer testament lohe, atorch e ferme.

Presents testimonis foren a la confecció del present testament appellats e per lo dit testador pregats, En Jacme Naquer, sartre, En Berthomeu Pelegrí, perayre, En Johan Soler, laurador, vehins de la vila de Gandia, los quals foren interrogats per mi, Guillem Ferrer, notari, si conexien lo dit testador qui dixeren, concordantment, que hoch e yo, dit notari, ab aquells que·l havien vist criar en la vila de Gandia de fort poqua edat ençà e conexien bé e havien conegut lo honorable mossén Pere March, cavaller quondam pare de aquell, e la honorable madona Elionor, sa mare.

Si ens fixem en el contingut del seu darrer paràgraf, veurem com el notari i els testimonis del testament –tots ells veïns de Gandia i coneixedors de la família del poeta–, confirmen el seu naixement fora de la vila i, també, el fort lligam de Gandia amb Ausiàs March des de la seua més tendra infantesa.[24]

En la nostra opinió aquest «vist criar en la vila de Gandia de fort poqua edat ençà» és complementari d'aquell «nodrit e criat» en la ciutat de València esmentat pel procurador del poeta en el plet amb Vilanova.

En conclusió, si en el que és, probablement, el seu primer testament es fa constar, sense cap mena de contradicció per part d'Elionor de Ripoll o del mateix Ausiàs, que hom ha vist criar i no nàixer el poeta a Gandia i, per altra banda, en un procés criminal el procurador de l'escriptor –és a dir, el seu *alter ego* judicial– exposà, sense tenir cap motiu processal que l'obligàs a fer-ho, que aquest va nàixer a la ciutat de València i va ser admés així pel jutge adduint com a prova els possibles testimoniatges de tots aquells que coneixien Ausiàs, si Elionor de Vilanova no rebat la contrarèplica del poeta i si vuitanta-set anys després de la mort d'aquest, en un pròleg dedicat a un membre de la família Borja, el batlle general Lluís Carròs, qui utilitzà documents contemporanis, ho declara, cal concloure que Ausiàs March nasqué, molt probablement, a València, i no a Gandia com Amédée Pagès va suposar hipotèticament després de dir que cap document afirmava expres-

24. «Presents testimonis [...] los quals foren interrogats per mi, Guillem Ferrer, notari, *si conexien lo dit testador qui dixeren, concordantment, que hoch e yo dit notari ab aquells que·l havien vist criar en la vila de Gandia de fort poqua edat ençà e conexien bé e havien conegut lo honorable mossén Pere March, cavaller quondam pare de aquell, e la honorable madona Elionor, sa mare*». La cursiva és nostra. Davant d'aquest document, crec que tant sols hi ha una altra possibilitat explicativa que hom podria argüir per tal de mantenir Gandia com a lloc del natalici del poeta: els tres testimonis i el notari haurien establert el seu domicili a la vila ducal després del naixement d'Ausiàs March. En la meua opinió, aquesta seria una explicació científica molt forçada atés que és molta casualitat que quatre persones, de les quals no tenim constància que hagen residit en cap altre lloc diferent de Gandia, coincidisquen a aveïnar-se a la vila en un mateix moment.

sament que el poeta havia vist la llum a la vila ducal (Pagès 1912: 54).[25]

Pel que fa a la data del naixement de l'escriptor, hom accepta, des de la biografia del poeta feta per A. Pagès, la de 1397. Abans d'ell, i tan sols per citar algunes de les propostes anteriors més pròximes en el temps a la de l'erudit francés, García Silvestre a la seua *Historia sumaria de la literatura catalana* proposà la de 1393 (Fullana 1935-36, XVII: 137) mentre que A. Paz y Melia (1901: 371-372) l'establia vers 1381 a partir de la data que ell considerava com la de les noces dels pares d'Ausiàs March i de la seua condició de fill segon. Normalment, hom situava el casament el 2 de setembre de 1379 seguint els raonaments de Paz y Melia, però aquesta és la data –si corregim l'erroni mes de setembre pel correcte de desembre– de l'establiment de les seues capitulacions matrimonials. Aquestes se signaren el 2 de desembre de 1379 davant el notari Joan Cornet a València entre fra Berenguer March, comanador d'Onda, com a procurador de Pere March, i Berenguer de Ripoll, conseller reial i procurador de Pere de Ripoll –germà seu i pare d'Elionor.[26] La futura mare d'Ausiàs signà les capitulacions el 31

25. Les raons per les quals Elionor de Ripoll abandonà Gandia, la seua localitat de residència habitual, per infantar Ausiàs en una altra població poden ser diverses: la presència del seu marit, de família directa o de millors metges i llevadores a València; la possibilitat d'un brot de pesta que fera fugir Elionor de Ripoll de Gandia tal i com va passar amb la mare de Joan de Monpalau al voltant de 1395 (Chiner 1993b: 30 nota 39), etc.

26. ADM, *secció Moncada*, llig. 166, document 1, rotllo 801, fotogrames 26-39. La data també figura a ARV, *Governació*, núm. 2356, mà 23ª, f. 26r i a ARV, *Justícia Civil*, núm. 3797, mà 9ª, f. 43v.

Entre els capítols que s'hi acordaren, podem assenyalar-ne els següents:

– S'estableix que dos amics o parents tindran cura de la realització exacta de les capitulacions matrimonials. S'elegí misser Ramon Tolsà i misser Miquel Piera.

– Berenguer de Ripoll donaria a la seua neboda, Elionor de Ripoll, 40.000 sous. D'ells 19.000 pertanyeren a la mare d'Elionor –Jaumeta de Constantí, ja morta– i 21.000 al seu pare –Pere de Ripoll–. Ripoll es comprometia a lliurar-los als March de la següent forma: 10.000 sous en metàl·lic «d'ací a Pascua de Resurrecció», en el següent mes de juny altres 25.000 mitjançant el lliurament de 800 en metàl·lic i 2.100 sous censals per valor de 24.200 sous i, per últim, 5.000 sous en metàl·lic en el següent mes de setembre. Amb aquest dot de 40.000 sous, Elionor renunciava a tots els seus drets sobre l'herència paterna o materna.

– Pere March li faria a Elionor un «creix» de 20.000 sous.

de desembre de 1379 a Alcàntara, senyoriu del seu oncle Berenguer de Ripoll.[27] Si bé desconeixem la data exacta del matrimoni eclesiàstic, segons les informacions arxivístiques que hem localitzat es degué produir entre el 31 de desembre de 1379 –data de la signatura dels capítols matrimonials per Elionor de Ripoll– i el 20 de setembre de 1382 –data en què ja consta documentalment que estaven casats. Hipotèticament, hom podria escurçar i precisar més el lapse temporal si ens plantegem la possibilitat que Pere March no es casàs fins a no haver cobrat íntegrament la dot d'Elionor, fet que, si els capítols matrimonials s'haguessen complit exactament, ens portaria, com a primer terme del lapse, al mes de setembre de 1380 (Chiner 1997: 173-174).

Després dels estudis de Pagès, tan sols coneixem tres investigacions que ens aporten altres dates. Per un costat, Rafael Ferreres, sense donar la font de la seua afirmació, diu «la fecha que se da –no sin que la seguridad no sea muy vacilante– del nacimiento de Ausias March es la de 1398» (Ferreres 1978: 847). Per altra banda, més recentment, al colofó de la primera edició del llibre de Juan F. Alcina *Repertorio de la poesía latina del Renacimiento en España* es pot llegir: «Este libro se terminó de imprimir el *3 de marzo de 1995, día en que se conmemora el nacimiento de Ausiàs March*, cuya obra perduró en las de Garcilaso y Herrera, que ocupan sus respectivos lugares en este libro» (Alcina 1995: 223)[28], mentre que, en canvi, a

– En cas de tenir un fill baró, Pere March es comprometia a donar-li 50.000 sous dels seus béns mentre que, si havia una filla, en serien 30.000. En cas d'haver dos filles o més i cap fill mascle, els hauria de lliurar 40.000 sous.

– «Item com la dita donzella Na Leonor sia menor de vint anys major emperò de quinze e per la dita menor edat no puxa fermar los presents capítols e pactes emperò es convengut e concordat per les dites parts que·l seu consentiment, loament e aprovament faça e preste». Aquesta clàusula ens permet deduir que Elionor hagué de nàixer entre 1359 i 1364 (Chiner 1997: 171-172).

27. Com a testimonis d'aquests capítols trobem els ciutadans de València Ramon Tolsà, Miquel de Piera, Francesc d'Esplugues, Bertomeu de Villaba i Salvador Despont, notari. De la signatura d'Elionor a Alcàntara, en varen ser Jaume de Collbaro, rector de l'església de Càrcer, i Bernat de Sant Joan, prevere beneficiat en la referida església, i Rodrigo Jordà, habitant de Gandia (Chiner 1997: 172).

28. La cursiva és nostra. Agraesc de tot cor a la Dra. Lola Badia que em comunicara l'existència d'aquesta dada.

la segona edició –del 1996– hom varia el seu text: «Se terminó de reimprimir este libro el 16 de abril de 1996, a los 152 años precisos de la muerte de Anatole France, francés que, muy probablemente, ninguna relación guarde con los autores aquí recogidos, pero con quien es sencillo celebrarlo evitando el error y la conjetura de que se pecó en el primer colofón». Aquest mateix tipus d'informació es llig també al colofó del volum primer del llibre *La capella reial d'Alfons el Magnànim de l'antic monestir de predicadors de València:* «Aquest llibre s'acabà d'imprimir als obradors de Gráficas Vernetta, *el 3 de març de 1997, commemoració solemne del VI centenari del naixement del poeta Ausiàs March*» (AA.VV. 1997, I: 113).[29]

Molt probablement, totes aquestes dates són fruit de confusions o d'errades d'impremta atés que els autors no hi esmenten cap argument, ni font bibliogràfica o arxivística que els done suport. Això resulta clar fins i tot amb les concretes dates d'Alcina i del llibre sobre la capella d'Alfons el Magnànim car pareixen respondre a una confusió amb el dia i mes de la mort del poeta –3 de març de 1459.

Tornem, però, a Pagès. L'erudit francés, a principis d'aquest segle, afirmava respecte a la data del naixement del lletraferit valencià (Pagès 1912: 56-57):

> Auzias, né, [...] vers 1397, mais plutôt avant qu'après. Cette date reste simplement probable parce qu'elle résulte du raprochement de deux faits, l'un certain, mais indeterminé, l'autre dèterminé, mais invoqué dans un acte de procédure. Disons cependant qu'il faut renoncer définitivement à le faire naitre, en 1381, comme l'a proposé D. Ant. Paz y Melia, s'appuyant uniquement sur la date du mariage de son père avec Elionor de Ripoll. D. Ant. Paz y Melia nous apprend, d'autre part, que Pere March a émancipé son fils le 8 janvier 1409, en mème temps qu'il

29. La cursiva és nostra.

> lui a fait donation de la seigneurie de Beniarjó et autres lieux. Il est facile, dès lors, de reconnaitre que la date de 1381 est trop avancée, car, à ce compte, Auzias March n'aurait été émancipé qu'à 28 ans.
>
> Un des renseignements de D. A. Paz y Melia lui-même nous permet d'entrevoir tout au moins la vérité. Si Pere March émancipe son fils Auzias, c'est pour qu'il puisse, avant sa mort qu'il sent proche, lui ceder tous ses droits. Or il est à présumer qu'il a accompli cet acte dès que son fils a atteint l'âge requis, c'est-à-dire 12 ans. En plaçant sa naissance aux environs de 1397, il avait done 12 à 13 ans au moment où son père rédigeait ses derniers volontés. Cette date est encore confirmée par le Memorial de la Audiencia de Palma qui fixe à 1422 la reddition par Elionor de Ripoll de comptes de tutelle de son fils. D'où il est possible de concloure qu'à cette date Auzias March avait dépassé sa majorité.

L'erudit francés fonamentava la seua hipòtesi tant en arguments de tipus jurídic –l'emancipació i tutela d'Ausiàs– com de tipus documental –les informacions proporcionades per un manuscrit, el *Memorial de Palma*. Uns arguments que hom pot resumir de la manera següent:

1. Pere March havia emancipat el seu fill el 8 de gener de 1409 i aquest va estar sotmés a partir d'aquesta data a la tutela de la seua mare. Per tant, el 1409 Ausiàs no havia 15 anys complits car, en arribar a aquesta edat, finalitzava la tutoria segons els furs valencians (Pagès 1912: 56).[30]

2. Al *Memorial de Palma* es dóna l'any 1422 com el del retiment de comptes de la tutela d'Ausiàs March per Elionor de Ripoll.

30. L'hispanista francés afegeix «d'après les Furs (liv. V, rubr. VI, fol. 3, 10, 14), la majorité de 15 ans fait cesser la tutelle pour les deux sexes. Ausias March, soumis en 1409 à la tutelle de sa mère, n'avait donc pas encore 15 ans. D'autre part, la substitution que son père fait en faveur de Pere March junior nous permet d'aboutir à la même conséquence, car les fils qui n'avait pas 15 ans ne pouvait pas tester (Furs, liv. VI, rubr. IV, fol. 43,102): d'où la nécessité de cette substitution» (Pagès 1912: 56, nota 1).

Com han fet la major part dels biògrafs posteriors, Fullana admet fil per randa la hipòtesi de Pagès i assenyala: «colocando la fecha de su nacimiento en 1397, Ausias March podría tener de 12 a 13 años, en el momento de su emancipación y de la redacción y otorgamiento del testamento y última voluntad de su padre. *Por este motivo le sujeta a la tutela de su madre, cosa que no hubiera hecho por no necesitarlo su hijo, según nuestros fueros, de haber nacido en cualquiera de las fechas propuestas por Paz y Mélia y García Silvestre*» (Fullana 1935-36, XVII: 137-138).[31]

Si revisem els mateixos arguments de Pagès i de Fullana, comprovarem com no pot ser l'any 1397 el del natalici d'Ausiàs March.

Segons els furs, una persona era considerada menor fins als vint anys.[32] Des del punt de vista econòmic i judicial, el «pubil és appellat de la hora que naix tro a XV ans complits, e enaxí deu ésser donat tudor a ell» [33] mentre que «a aquells qui seran mayors de XV anys tro a XX» hom els donava curador.[34]

Una volta acceptada la tutoria, el tutor inventariava els béns de l'infant estant presents parents o altres qualsevulles persones que conegueren els béns del menor d'edat.[35] En el cas que no s'haguera establert en el testament un tutor per als fills menors de quinze anys, o un curador per als majors de quinze però menors de vint anys, la cort del justícia nomenava un parent del pare, de la mare, o bé un veí de la ciutat en el cas de no trobar un parent adequat.[36] La tutoria finalitzava en morir el tutor o l'infant, o en arribar aquest a l'edat de 15 anys.[37] Per una altra banda, «aquell

31. La cursiva és nostra. Amb això assenyalem, com veurem a continuació, una contradicció en l'argumentació del frare franciscà que, d'adonar-se'n, li hauria fet variar la cronologia de Pagès.

32. *Furs*, II-XIII-1 (*Furs de València* 1974: 215).

33. *Furs*, V-VI-37 (*Furs de València* 1990: 91)

34. *Furs*, V-VI-14 (*Furs de València* 1990: 79). Cal fer constar que les disposicions forals sobre els tutors i els curadors són molt semblants. Per a una visió general sobre la tutoria i la curatela en els furs valencians fins a l'any 1321, *vid*. Roca 1992: 173-223.

35. *Furs*, V-VI-8 (*Furs de València* 1990: 75).

36. *Furs*, V-VI-9 i 10 (*Furs de València* 1990: 76-77).

37. *Furs*, V-VI-35 (*Furs de València* 1990: 90).

qui negocis, ço és afers, d'altres aministrarà per rahó de tudoria o d'altra manera, en aquel loch on aministra deu retre compte d'aquela aministratió».[38]

Per a discernir la data de naixement d'Ausiàs March té una especial importància un fur del rei Martí l'Humà que en modificava un altre donat per Jaume I referit a la impossibilitat de les dones de ser tutores fins i tot dels seus fills.[39] El monarca en aquest nou fur de l'any 1403 ordenà «que si alcun en testament o en altra derrera voluntat donarà tudriu o curadriu a sos fills, mare o àvia de aquells, que valla tal dació de tutella o cura. Mas altres fembres no puxen ésser dades en tudrius o curadrius en testament o altra derrera voluntat. Declarants que si la mare o àvia pendrà marit que sia finida la tutella o cura».[40] Per altra banda, hom va establir que «si alcunes fembres hauran administrades les coses de alcun pubil axí com a tudors, sien tengudes de retre comte de aquela aministratió».[41] En aquest sentit, cal recordar que Violant de Vilarig, esposa del germanastre d'Ausiàs mort l'any 1398, no va poder ser tutora dels seus fills probablement per aquest impediment legal i que ho va ser el vell poeta Pere March per sentència del justícia de Gandia (Chiner 1997: 129).

Si ens fixem, la legislació de l'època tan sols permetia a una mare com Elionor de Ripoll ser tutora i curadora d'un fill seu –menor de 15 o de 20 anys, respectivament– si el seu marit ho havia establert així al seu darrer testament i, clar està, si al moment del traspàs del pare el fill encara necessitava un tutor o curador legal. Cal remarcar i insistir que la nostra legislació foral tan sols permet la tutoria i curadoria de la mare establerta per un testament, no per una donació intervius o emancipació. Sabem, per una altra banda, que Pere March testà a Gandia el 9 de desembre de

38. *Furs*, III-X-1 (*Furs de València* 1978: 193).
39. *Furs*, V-VI-6 (*Furs de València* 1990: 74).
40. *Furs*, V-VI-7 (*Furs de València* 1990: 74).
41. *Furs*, V-VI-33 (*Furs de València* 1990: 90).

1410 i atorgà un codicil el 8 de març de 1413, que va morir el 7 de juny d'aqueix any i que, el seu testament, es publicà el 16 de juny següent. Tot plegat, es desprén que l'Ausiàs el dia de la mort del seu pare encara no havia complit els quinze anys car així es pot deduir del fet que Elionor de Ripoll exercí la seua tutoria posterior d'acord amb el testament del seu marit i, si hagués nascut el 1397, com es pensava, fins i tot al darrer dia del mes de desembre, el literat hauria complit ja els 15 anys el dia de l'òbit de Pere March. És cert, però, que als darrers testament i codicil de Pere March, localitzats durant les nostres recerques, no es parla explícitament de la tutoria i curadoria d'Elionor de Ripoll sobre Ausiàs (Chiner 1997: 144-154) i, si bé això és així, també ho és que indirectament se li havia atorgat legalment en nomenar la seua esposa com a tutora i curadora de Peirona, la germana sordamuda d'Ausiàs, car d'acord amb el fur V-VI-40 del rei Jaume I: «*Si alcun hom qui haja molts fils farà testament e dirà axí: «jo do aytal tudor a mon fill» entès és que a tots los altres fils l'à donat.* E jasia ço que alcú d'aquels fils sia pres en poder de sos enemichs o sia catiu, entès és que sia tudor d'aquel» (*Furs de València* 1978: 92).[42]

Una volta establert el fet que, d'acord amb la legislació foral valenciana, la tutela d'Elionor de Ripoll no pot començar el 1409, com pensava Pagès, sinó el 1413, any de la mort de Pere March, cal assenyalar que, amb l'argumentació jurídica de Pagès, la data del natalici d'Ausiàs hauria d'ésser fixada del 1398 ençà i no el 1397, com hom ha fet –amb total exactitud– després del «vers 1397, mais plutôt avant qu'après» de l'hispanista francés.

De totes les maneres, com a continuació intentarem demostrar, aquesta possible data –l'any 1398– resulta també modificada per l'anomenat *Memorial* de l'Audiència de Palma esmentat per Pagès.

D'aquest volum del s. XVI tan sols es coneixien les notícies extretes per Gabriel Llabrés i publicades en un article del 1901 (Llabrés 1901: 333-337), les proporcionades per Amédée Pagès en

42. La cursiva és nostra.

diferents pàgines de la seua biografia d'Ausiàs March de 1912 i la transcripció d'alguns fulls publicada per Estanislao Aguiló el 1921 (Aguiló 1921: 155-158).[43] Llabrés, en parlar de les notícies proporcionades per A. Paz y Melia, les considerava com a «muy verdaderas y se debieron tomar en el siglo XVI tal vez teniendo á la vista un pleito que se seguiría en la Audiencia valentina» (Llabrés 1901: 333). Per fer aquesta suposició es basava «*en el hecho de existir en el Archivo de la Audiencia de Baleares (Palma) un alegato que me enseñó en 1892 el erudito Archivero de aquel centro, el abogado D. Miguel Bonet, del cual extracté precipitadamente y no por completo las siguientes notas, que me complazco en comunicarle* [a A. Pagès], *y que son las de que le ha hablado nuestro común amigo el Sr. Tramoyeres y Blasco, el historiador de las Instituciones gremiales de Valencia. Desgraciadamente, pues, no son mas que notas y no documentos, como ha podido V. creer*» (Llabrés 1921: 333).

Malgrat la possible importància que hom podia atribuir a aquest manuscrit ateses les seues informacions ausiasmarquianes, des que hom el va donar a conèixer als investigadors i, sobretot, des que ens en va parlar A. Pagès[44] i se'n publicà part del text per Aguiló,[45] cap investigador pareix haver-se preocupat pel *Memorial de Palma* i per confirmar les notícies d'ell extretes. Perdut durant molt de temps, hem tornat a localitzar-lo a l'Arxiu del Regne de Mallorca sota la signatura Reial Audiència, A.A. XXXII/2167 gràcies a la pacient tasca del seu director Ricard Urgell Hernández que, amb les escasses indicacions que des de València li vàrem fornir, el va retrobar.

Com ja va indicar Llabrés, es tracta d'un manuscrit miscel·lani de papers varis, format al s. XVI, sobre assumptes judicials de

43. Agraesc la tramesa d'unes fotocòpies de l'article d'Aguiló a Ricard Urgell, director de l'Arxiu del Regne de Mallorca.

44. El text copiat per A. Pagès (1912: 57) sobre el retiment de comptes de la tutoria d'Elionor de Ripoll mostra que no es va conformar amb les notícies de Llabrés sinó que el va veure directament o bé en va aconseguir una transcripció fragmentària.

45. Hom pot comprovar que totes les informacions donades per Pagès corresponen al text transcrit, anys després, per Aguiló.

diferents persones i béns del regne de València.[46] Del contingut del seu article i del d'Aguiló de l'any 1921 es desprén que tan sols hom va transcriure o prendre nota de la demanda hipotecària que figura a partir del foli 209r del *Memorial* i no de les notícies subministrades pels folis anteriors i posteriors. Nosaltres hem localitzat referències a l'Ausiàs March i a la seua família als seus folis 53r-58v, 94r-114v, 133r-149r, 209r-216r, 219r-223r, 244r-250v.

En una d'aquestes planes ignorades, s'afirma que l'any 1419 finalitzà Elionor de Ripoll l'administració de la curadoria d'Ausiàs.[47] Un fet que, cal recordar, tan sols podia ocórrer per mort del curador, del menor, o en haver aquest la majoria d'edat –20 anys. Aquesta informació situa el naixement del literat el 1399/1400 i, si bé és cert que al *Memorial de Palma* aquesta data –l'any 1419– és criticada com la del retiment de comptes de la curadoria d'Elionor, també ho és que la data no és posada en dubte com l'any del final de la curatela.[48] Així mateix, una majoria d'edat en aqueix

46. El volum és descrit com «un volumen que contiene diferentes alegaciones en derecho, manuscritas de letra de principios del siglo XVI, que debe proceder de Valencia y ser obra de algún ilustrado jurisconsulto valentino, recónditas hoy en el Archivo de la Audiencia territorial de las Baleares, á donde pudieron llevarlas los asesores del obispo de Mallorca D. Juan Vich y Manrique ó su hermano D. Luis, gobernadores ambos del Reino de Mallorca durante los últimos años del siglo XVI» (Llabrés 1921: 334). En la meua opinió, és més raonable la hipòtesi que, sobre l'arribada del *Memorial de Palma* a Mallorca, vàrem emetre en Chiner 1997: 467: atés que el manuscrit arreplega informació sobre els plets dels Tolsà, els Blanes i els Íxer, devia ser portat a l'illa per algun membre de la família Blanes, virreis de Mallorca, emparentats molt estretament amb l'hereu testamentari del poeta Ausiàs March.

47. Arxiu del Regne de Mallorca (ARM) , *Reial Audiència*, A.A. XXXII/ 2167, f. 98v.

48. «E l'altra excepció que·s diu per la part altra és que la dita Na Elionor Ripoll fonch tudriu de mossén Ausiàs March, son fill, de la qual administració no donà compte, e per ço restà deutora al dit son fill, lo qual deute havia de pagar la dita Na Peyrona com a hereua de la dita Na Elionor, llur mare. La qual excepció no obsta, car la dita Na Elionor, en aprés fet major son fill mossén Ausiàs, fonch per aquell diffinida, e restà aquell deutor de VIII mília y tants sous los quals, lo dit mossén Ausiàs March, li confesà deure ab contracte de resta de finament de comptes. E no obsta dir lo que diu la part altra, que la dita Na Elionor, aprés de formar lo dit debitori dels dits VIII mília DLXXXVI sous, II diners, aquella hauria administrat e rebuts los fruyts del dit mossén Ausiàs, los quals prenien tanta suma que pagaven los dits VIII mília DLXXXVI sous, II (sic) e restava en poder de aquella la major cantitat. Al que satisfent, se diu que en l'any XXII fonch lo dit compte e format dit debitori, e en aprés cessa ésser ver que la dita Na Elionor de Ripoll rebés fruyts ni rendes algunes de dits lochs, e si alguna cosa rebé, ho rebé com a procuradriu del dit mossen Ausiàs March, son fill, per lo qual altra

any com a possible causa del final de la cura, també podria ésser deduïble del fet que, en el testament del poeta de l'any 1419,[49] Elionor de Ripoll no consta com a curadora d'Ausiàs i, a més, tampoc es fa cap menció a una minoria d'edat del literat. A més a més, creiem que si el rendiment de comptes s'haguera fet hipotèticament l'any 1422 i no el 1419 –com lògicament havia d'haver-se produït d'ésser major d'edat–, el motiu rauria possiblement en la participació de l'Ausiàs en l'expedició militar del Magnànim contra Sardenya i Còrsega.

Per altra banda, hem localitzat un altre testimoni documental que confirma la data de 1419 com la del final de la curadoria d'Ausiàs per Elionor de Ripoll i també com l'any del seu retiment de comptes. Es tracta d'un *item* d'una capitulació signada el 1481 per Joan Tolsà de Ripoll i Jaume March –membre de la branca catalana dels March– per a la venda de Beniarjó després de llargues disputes judicials (Chiner 1997: 489-519). En ell, i en raó de la disputa judicial que els enfrontava, s'afirma:

> dels dits censals e de qualsevol quantitat o cosa que fos deguda o pertanygués a la dita Na Elionor March vers e contra la heretat e béns del dit mossén Pere March, de tot alló fonch hauda rahó e aquella fonch satisffeta e pagada e més en compte en *aquells comptes qui foren donats per part de aquella a.N Galceran de Monpalau, curador assignat al dit Ausiàs March, fill seu, per hoyr los dits comptes davant En Bernat Garrigas e En Luch Pous, notaris jutges comptadors delegats e assignats per lo justícia de la vila de Gandia en aquella causa de retiment de comptes qui fonch duyta e·s menava sobre lo regiment e administració feyta per la dita Na Elionor March*

vegada fonch difinida ab carta rebuda per En Francés Dalmau a XXXI de maig any mil CCCCXXIV. E de aquí avant no rebé pus res perquè, ja en l'any XXV, mossén Ausiàs March havia fet procurador a Lluch Pous, notari, per a que li rebés ses rendes. E per ço no obsta tal excepció» (ARM, *Reial Audiència*, A.A. XXXII/ 2167, ff. 213v-214r). Citat per Pagès 1912: 57 nota 1.

49. Legalment, hom podia testar des dels quinze anys segons els *Furs*, VI-III-3 (*Furs de València* 1990: 136).

> *del temps de la mort del dit mossén Pere March, que fonch de l'any Mil CCCC XIII, fins en lo any Mil CCCC XVIIII que foren donats los dits comptes e promulgada sentència sobre aquells.* En fins ací no·s puixen ésser trobats los dits comptes, registre, ni original de aquells dels quals se diu fonch scrivà En Guillem Ferrer, notari, e no sia cosa justa si axí era ne atrobar se podien los dits comptes que on per aquells constàs la dita Na Elionor March haver mès en compte eo ésser stada pagada en tot o en part del què degut li era per lo dit marit e fill seu que ara per la mateixa rahó se donàs loch al que demana lo dit mossén Johan Tolsà.[50]

Si resumim breument les dades que fins ara hem proporcionat, pensem que, d'acord amb la doble font de les argumentacions de Pagès –els *Furs* i el *Memorial de Palma*–, el natalici del poeta cal situar-lo no el 1397 sinó de 1398 ençà, concretament el 1399/1400 segons el que podem deduir de diversos folis del manuscrit mallorquí ignorats per Pagès i la resta dels investigadors ausiasmarquians.

Aquest termini temporal –1399/1400– pot ser precisat gràcies a un document importantíssim que hem localitzat, i del qual, si bé se sabia la seua data, tothom desconeixia el seu contingut exacte. Datat el 8 de gener de 1409, es tracta del document pel qual el vell Pere March emancipà el seu fill Ausiàs i li féu donació del senyoriu de Beniarjó sota certes condicions.

D'acord amb les dades que un informador desconegut li va aportar, Paz y Melia (1901: 370) ens va proporcionar la primera referència sobre aquest document i també sobre la seua data. Quant a l'emancipació d'Ausiàs March el 8 de gener de 1409, Pagès (1912: 56) pareix insinuar que l'Ausiàs tenia ja 12 anys, però nosaltres

50. Arxiu del col·legi del Patriarca de València, *protocols*, núm. 27373, not. Joan del Mas. La cursiva és nostra. Tan sols hom pot plantejar un però a aquesta font: la coincidència en l'any 1419 entre el *Memorial de Palma* (s. XVI) i la capitulació de 1481 podria estar provocada per la utilització d'aquesta darrera com a font de les argumentacions jurídiques de les parts judicials esmentades al *Memorial* que, cal recordar, eren descendents directes de les persones que establiren la capitulació.

hem localitzat documents, referits a altres emancipacions fetes en la primera meitat del segle XV, on, per exemple, un cavaller de Gandia demana a les autoritats l'emancipació d'un fill seu menor de 7 anys perquè «puxa fer e li puxen ésser fetes totes aquelles coses que·s poden fer per hòmens de son dret».[51] A més a més, i aquest és el nostre argument bàsic per a datar el naixement de l'Ausiàs l'any 1400 o en els set primers dies de 1401, a l'instrument d'emancipació fet el 8 de gener de 1409 els pares del futur poeta i el justícia de Gandia Bertomeu Martí en repetides ocasions afirmen que l'Ausiàs era major de vuit anys però menor de nou. Aquesta edat es certificada pel justícia en considerar l'Ausiàs «in etate novem annorum paratum plus vel minus».[52] L'instrument notarial d'emancipació va ser rebut pel notari Guillem Ferrer i actuaren com a testimonis misser Jaume de Guimerà i el notari Francesc Dalmau. El justícia de Gandia nomenà Joan de Cabrera, avi matern de l'escriptor Joan Roís de Corella i cosí del poeta Pere March, com a tutor i curador del futur escriptor estant present Ausiàs «maioris octo annorum minorisque novem annorum».[53] Aquest nomenament confirma l'errada de Pagès en dir que l'Ausiàs estava sotmés el 1409 a la tutela de sa mare (Pagès 1912: 56 nota 1); una errada que hom podia ja suposar a partir de l'anàlisi jurídica de les dades sobre aquest punt donades per ell.

Aquest document d'emancipació, a més a més, ens permet deduir que la recepció dels comptes i el final de la curatela el 1419 no es féu per haver assolit l'Ausiàs la majoria d'edat legal –els 20 anys– car és impossible complir els vint anys el 1419 i tenir el 8 de gener de 1409 més de vuit però menys de nou anys. En la nos-

51. ARV, *Governació*, núm. 2262, mà 3ª, f. 16r (document del 20 d'agost de 1438). Es tracta del cavaller mossén Pere de Trullas que ha un «*fill legítim e natural appellat Pere de Trullas, donzell, menor de VII anys e vulla aquell emancipar e deliurar de sa pàtria potestat*». Si bé ací s'afirma que és menor de set anys, en folis posteriors hom parla que era menor de dos anys (ARV, *Governació*, nº 2262, mà 3ª, f. 27r i 33v). Francesc Jeroni March, hereu dels March d'Eramprunyà, va ser emancipat als 6 anys d'acord amb les dades oferides per Ferreres 1978: 853-854.

52. Arxiu Ducal de Medinaceli (ADM), *secció Moncada*, llig. 174, document 2, rotllo 810, fotograma 218.

53. ADM, *secció Moncada*, llig. 174, document 2, rotllo 810, fotogrames 219-220.

tra opinió, el motiu d'haver realitzat la dació de comptes uns mesos abans de complir l'Ausiàs els 20 anys es pot trobar fàcilment en la participació del poeta en l'expedició militar del Magnànim contra Sardenya i Còrsega on corria perill de morir.[54]

Si resumim totes les dades i arguments que hem exposat abans, tindrem el següent esquema:

–La tutoria testamentaria d'Elionor de Ripoll ens proporciona un terme *post quem* per al naixement d'Ausiàs, el 7 de juny de 1398, atés que el 7 de juny de 1413, dia de l'òbit del seu pare, el futur poeta encara no tenia 15 anys complits.

–L'emancipació d'Ausiàs March el 8 de gener de 1409 es fa quan el futur poeta té més de vuit anys però menys de nou.

–El *Memorial de Palma* situa la data del final de la curatela l'any 1419. Aquesta dada és confirmada per una capitulació on s'assenyala que el «retiment de comptes [...] sobre lo regiment e administració feyta per la dita Na Elionor March del temps de la mort del dit mossén Pere March, que fonch de l'any mil CCCC XIII, fins en lo any mil CCCC XVIIII que foren donats los dits comptes e promulgada sentència sobre aquells».

–El 24 de juliol de 1419 Ausiàs signa un testament on no es fa cap esment a una curadoria de la seua mare.

Si les nostres deduccions al llarg d'aquesta ponència són correctes, cal concloure que el poeta Ausiàs March nasqué, probablement a València, entre el 9 de gener de 1400 i el 7 de gener de 1401 per tal que l'Ausiàs hagués, el 8 de gener de 1409, més de vuit anys però menys de nou. Fins i tot i amb moltes probabilitats d'encert, és possible reduir aquest període de temps a l'any 1400 tant per raons de probabilitats matemàtiques –hi ha més possibilitats que l'Ausiàs nasqués al llarg de gairebé tot un any que no en tan sols

54. Cal recordar en aquest sentit una frase del testament que ens mostra que l'Ausiàs era conscient del greu perill d'aquestes expedicions: «que·ls dits meus trelladen e puxen trelladar e fer trelladar lo meu cors de lla on serà e, aquell, liuren e pusquen liurar a ecclesiàsticha sepultura».

set dies de 1401– com per unes paraules del justícia de Gandia introduïdes a l'instrument d'emancipació –«in etate novem annorum paratum plus vel minus»– si les interpretem com que Ausiàs estava a punt de complir nou anys.

JAUME J. CHINER GIMENO
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

AGUILÓ, Estanislau K. (1921), «Ausias March», *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*, XVIII, pp. 155-158.

ALCINA, Joan F. (1995), *Repertorio de la poesía latina del Renacimiento en España*, Salamanca, Ediciones Universidad Salamanca.

ALMELA VIVES, Francisco (1934), «Un nom i dues persones: Auziàs March i Auziàs March», *Mirador*, 8-XII-1934.

AA.VV. (1997), *La capella reial d'Alfons el Magnànim de l'antic monestir de predicadors de València*, 2 vols., València, Generalitat Valenciana.

BOHIGAS, Pere, ed. (1952), Ausiàs MARCH, *Poesies*, I, Barcelona, Barcino [reprint. 1989].

CARRERAS I VALLS, Rafael (1933), «Noves notes genealògiques dels poetes Jaume, Pere, Arnau i Auziàs March, segons documents inèdits», *Estudis Universitaris Catalans*, XVIII, pp. 309-332.

– (1934), «La personalitat d'Auziàs March», *Mirador*, 29-XII-1934.

– (1935), «El veritable poeta Ausias March», *Mirador*, 31-I-1935.

CHINER GIMENO, Jaume J. (1993a), «"D'un ventre trist exir m'à fet natura". Ausiàs March i el seu naixement a València», dins *Miscel·lània Joan Fuster*, VII, a cura d'Antoni FERRANDO i d'Albert G. HAUF, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 65-80.

– (1993b), *El viure novel·lesc. Biografia de Joanot Martorell amb un fragment d'un manuscrit del Tirant lo Blanch*, Alcoi, Ed. Marfil.

– (1997), *Ausiàs March i la València del s. XV (1400-1459)*, València, Consell Valencià de Cultura.

FERRATÉ, Joan, ed. (1985), Ausiàs MARCH, *Poesia*, Barcelona, Edicions 62.

FERRERES, Rafael (1978), «Peirona March la hermana de Ausiàs», *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, LXXXI, pp. 847-854.

FULLANA MIRA, Lluís (1935-36), «Los caballeros de apellido March en Cataluña y en Valencia», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XVI (1935), pp. 432-466; XVII (1936), pp. 137-172, 205-255, 297-322 i 364-444.

Furs de València (1974-90), a cura de Germà COLON i Arcadi GARCIA, vol. 1 (1980), vol. 2 (1974), vol. 3 (1990), Barcelona, Barcino.

FUSTER, Joan Pastor (1827), *Biblioteca valenciana de los Escritores que florecieron hasta nuestros días. Con adiciones y enmiendas a la de D. Vicente Ximeno*, 2 vols., València, Imprenta y librería de José Ximeno [reprint. Librerías París-Valencia, 1980].

LLABRÉS, Gabriel (1901), «Sobre Ausiàs March y su familia», *Revista Crítica de Historia y Literatura*, VI, pp. 333-337.

NARBONA VIZCAÍNO, Rafael (1990), *Malhechores, violencia y justicia ciudadana en la Valencia bajomedieval*, València, Ajuntament de València.

PAGÈS, Amédée (1912), *Auzias March et ses prédécesseurs. Essai sur la poésie amoureuse et philosophique en Catalogne aux XIV et XV siècles*, París, Librairie Honoré Champion.

– ed. (1912-14), *Les obres d'Auzias March*, 2 vols., Barcelona, Institut d'Estudis Catalans [reprint. Consell València de Cultura, 1991].

– (1934), «Une tentative d'expropriation littéraire», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XV, pp. 276-281.

– (1935), «Les deux Auzías March», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XVI, pp. 338-353.

PAZ Y MELIA, Antonio (1901), «Noticias para la vida de Ausias March», *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, I, pp. 369-374.

RIBELLES COMÍN, José (1915), *Bibliografía de la lengua valenciana*, I, Madrid, Biblioteca Nacional.

RIQUER, Martí de (1935), «Polèmica literària. Auziàs March, el "cínic"», *Mirador*, 10-I-1935.

– (1964), *Història de la Literatura Catalana*, II, Barcelona, Ariel [reed. 1983].

– (1972), *Literatura catalana medieval*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona.

ROCA TRAVER, F. A. (1992), *La Jurisdicción Civil del Justicia de Valencia (1238-1321)*, València, Real Academia de Cultura Valenciana.

RODRÍGUEZ, Josep (1747), *Biblioteca valentina*, València, Joseph Thomàs Lucas impressor [reprint. Librerías París-Valencia 1980].

SÁNCHEZ GOZALBO, Ángel (1935), «En torno a Auzias March», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XVI, pp. 96-104.

XIMENO, Vicent (1747), *Escritores del Reyno de Valencia, chronologicamente ordenados desde el año M.CC.XXXVIII. de la Christiana Conquista de la misma Ciudad, hasta el de M.DCC.XLVII*, I, València, Joseph Estevan Dolz impressor [reprint. Librerías París-Valencia 1980].